

“Jos en tekisi kolmea työtä, niin en menoistani selviäisi”

Haastattelututkimus duunareiden
palkkaköyhyydestä

Seuraa meitä somessa

 SAKSuomenAmmattiliittojenKeskusjarjesto

 @duunarit

 @sak_ffc

SAK 6/2023

Lisätietoja

tutkimusasiantuntija

Ari-Matti Näätänen

ari-matti.naatanen@sak.fi

Sisällys

Tiivistelmä	4
1. Johdanto	6
1.1 Toteutus.....	8
1.2 Tutkimuskysymykset.....	9
2. Tulokset	11
2.1 Köyhyyden kokemus ja tilanteen parantaminen.....	11
2.2 Palkan riittämättömyys ja työn painoarvo.....	13
2.3 Haasteena menoista selviytyminen.....	15
2.4 Kapeneva elämänpiiri ja monenlaista stressiä.....	18
2.5 Palkkaköyhyyden monet kasvot.....	22
3. Keskustelu	25
4. Yhteenveto	26
5. Lähdeluettelo	29
6. Liitteet	31
6.1 Menetelmä ja aineisto.....	31
6.2 Aineiston teemoja ja havaintoja ryhmittäin.....	32
6.3 Haastattelurunko.....	33

Tiivistelmä

Palkansaajien reaaliansiot laskivat voimakkaasti vuosina 2022 ja 2023, mikä on lisännyt työntekijöiden köyhyysriskiä. Tätä raporttia kirjoittaessa suuressa köyhyysriskissä olevia työntekijöitä on Suomessa noin 100 000. Miltä palkkaköyhyyttä kokevien ihmisten arki näyttää nyt vuoden 2023 kesällä, kun ostovoima on heikentynyt poikkeuksellisen voimakkaasti inflaation seurauksena? Tutkimalla ihmisten arkisia kokemuksia, voimme ymmärtää tilanteen vakavuutta ja ongelman syvyyttä. Aiheen näkyväksi tekeminen on tärkeää, koska työssäkäyvät köyhät ovat jääneet vähälle huomiolle yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Tämän tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat: Millä tavoin aineellinen puute on vaikuttanut duunareiden arkeen? Kuinka palkkaköyhyydessä on pärjätty? Miten palkkaköyhyys vaikuttaa terveyteen? Näihin kysymyksiin on tutkimuksessa vastattu haastattelujen avulla kerättyjen kertomusten pohjalta. Tutkimukseen haastateltiin 12 työntekijää SAK:n jäsenliitoista eri puolilta Suomea kesän 2023 aikana.

SAK:ssa tehtyjen aikaisempien selvitysten perusteella on ollut tiedossa, että stressi ja heikko arvio omasta yhteiskunnallisesta asemasta liittyvät korkeaan köyhyysriskiin. Lähtöoletus onkin, että tutkimukseen osallistuneet ovat kokeneet stressiä ja saattavat olla tyytymättömiä tilanteeseensa.

Tutkimuksessa selvisi, että ostovoiman heikentyminen yhdistettynä matalaan ansiotuloon on vaikuttanut voimakkaasti haastateltujen arkeen. Huolellinen säästäminen on osa arkea, ja lähestulkoon kaikesta kulutuksesta on jouduttu nipistämään. Ruoan, polttoaineiden ja sähkön hinnan nousu on ollut ongelmallista, koska tämänkaltaisista pakollisista menoista on vaikea säästää.

Toistuvia säästökeinoja haastateltavien kertomuksissa ovat olleet esimerkiksi alennusruoan ostaminen, sähkön käytön ja autoilun vähentäminen sekä harrastusten lopettaminen. Säästäminen oli monelle osa arkea jo ennen hintojen nousuja, mutta inflaatio on pakottanut rajoittamaan kulutusta entistä enemmän. Säästämiseen käytettiin paljon vaivaa ja se oli suunnitelmallista. Kertomuksista kävi ilmi, että rahankäyttöä on pohdittu paljon, ja kaikilla tutkimuksiin osallistuneilla oli selkeä käsitys omista tuloista ja menoista.

Heikko rahatilanne ja elämäntilanteen kuormittavuus ovat aiheuttaneet sosiaalisten suhteiden ja harrastusten vähenemistä, stressiä ja muuta henkistä pahoinvointia. Elämänpiiri on saattanut supistua kodin ympärille. Yksi tutkimukseen osallistunut yksinhuoltaja kertoi esimerkiksi, että hän jaksaa sen ajatuksen voimin, että tilanne on vain väliaikainen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että nykyisessä työssä jatkaminen ei useassa tapauksessa tarjonnut mahdollisuuksia tilanteen parantumiselle. Kokonaistilanne aiheutti

epäoikeudenmukaisuuden ja turhautumisen tunteita muun muassa siksi, että palkan ei koettu vastaavan tehdyn työn arvoa.

Palkkaköyhyyttä on aiheuttanut palkan pienuus, vastentahtoinen osa-aikaisuus, työttömyysjaksot, yksinhuoltajuus, terveysongelmat ja velkaantuminen. Tilanteen helpottumiseksi toivottiin muun muassa parempaa palkkaa ja työtä tai lisätunteja työhön. Usea tutkimukseen osallistunut oli suunnitellut erilaisia keinoja, kuten työpaikan vaihtoa, jotta tilanne paranisi. Mahdollisuuksia toimeentulo-ongelmien helpottamiseen rajoittivat kuitenkin muun muassa ikä, terveys, koulutuksen puute tai asuinpaikasta johtuvat haasteet. Kotipaikkakunnan työ- tai opiskelumahdollisuudet saattoivat olla rajalliset, ja koulutuksen puuttuminen ja iän katsottiin haittaavan uuden työn saamista. Elämäntilanteen kokonaiskuormittavuus saattaa myös heikentää voimavaroja tehdä vaadittava muutos. Näin ollen palkkaköyhyydestä voi muodostua eräänlainen ansa.

Se, että puolisollla on paremmat tulot, kohentaa merkittävästi kotitalouksien asemaa ja saattaa suojata palkkaköyhyydeltä. Selvitäkseen palkkaköyhyydestä moni joutuu turvautumaan myös perheen ulkopuoliseen apuun. Läheisiltä saatava apu korostui tärkeänä tekijänä aineistossa. Moni koki, ettei tulisi toimeen ilman läheisiltä saatavaa taloudellista tukea. Apua oli otettu vastaan rahana tai esimerkiksi tavaroina, kuten vanhoina kodinkoneina.

Sukulaiset ja läheiset saattavat olla myös tärkeä henkinen tuki. Sen sijaan sosiaaliturvasta ei koettu olevan merkittävää apua ja sen varaan joutuminen herätti pikemmin huolta. Moni tutkimukseen osallistunut koki huolta myös velkaantumisesta ja luottotietojen menetyksestä, koska yllättäviin me-noihin oli vaikeaa reagoida. Tämä pakotti turvautumaan luottoon. Työkyvyn heikkenemistä myös pelättiin, koska sosiaaliturvan varaan jäämisen katsottiin johtavan toimeentulo-ongelmien pahenemiseen.

Selvityksen kokosi SAK:lle korkeakouluharjoittelija **Ilmari Railo**.

1. Johdanto

”...sairautta oli sieltä alkuvuodesta. Niin sittenhän palkasta vietiin se yks kolmasosa pois, niin nyt tässä on niinku hyvin sitten nilkutettu ja kitkutettu vielä normaalia enemmän, mikä joka kuukausi kuitenkin niinku luo sen haasteen, että se aina se viimeinen viikko mietitään, että mitä syödään, löytyykö pakasteesta jotakin.” (Elina, 41, keittiövastaava)

Yllä oleva lainaus kuvaa hyvin niitä haasteita, joita työssäkäyvät köyhät kohtaavat arjessa pienten tulojen ja niiden epävarmuuden johdosta. Kuvattu tilanne ei ole ainutlaatuinen, koska Suomessa elää suuri joukko ihmisiä, jotka eivät tule palkallaan toimeen. Tässä tutkimuksessa tuotetaan haastattelujen pohjalta ajankohtainen kuvaus duunarien kohtaamista taloudellisista haasteista.

Viime vuonna alkanut ostovoiman voimakas heikentyminen on vaikeuttanut pienituloisten työssäkäyvien elämää. Tämän tutkimuksen perusteella se on pakottanut monet tinkimään jo ennestään tiukasta arjesta. Esimerkiksi elintarvikkeiden voimakas hinnan nousu (pahimmillaan yli 17 prosentin vuosimuutos vuoden 2023 maaliskuussa) on osunut erityisesti pienituloisiin, jotka ovat käyttäneen jo ennestään ison osan tuloistaan välttämättömien elinkustannusten kattamiseen.¹ Vaikka inflaatio on ollut Suomessa eurooppalaista keskiarvoa hillitympää, on elinkustannusten lähtötaso ollut keskiarvoa huomattavasti korkeampi.²

Hallituksen syksyllä 2023 tehdyt suunnitelmat näyttävät palkkaköyhyydessä elävien ihmisten kannalta huonoilta. Suunnitellut heikennykset muun muassa ansiopäivärahaan, aikuiskoulutustukeen ja asumistukeen lisäävät hyvin todennäköisesti pienituloisten ja epävarmoissa työmarkkina-asemissa olevien työntekijöiden köyhyysriskiä. Esimerkiksi ansiopäivärahan lapsikorotuksen poistaminen ja asumistuen heikennys osuvat erityisesti kaupungeissa asuviin yksinhuoltajiin, jotka ovat ennestään merkittävä palkkaköyhyydessä elävien riskiryhmä.³ Etenkin prekaareissa työvoimapositioissa olevat ihmiset, joiden työsuhteet ovat luonteeltaan epävarmoja, joutuvat muita todennäköisemmin turvautumaan ajoittaisesti sosiaaliturvaan. Koska sosiaaliturva auttaa ehkäisemään palkkaköyhyyttä merkittävässä määrin,⁴ on hyvin mahdollista, että hallituksen suunnittelemat toimet lisäävät palkkaköyhyyttä ja pahentavat jo ennestään palkkaköyhyydessä elävien toimeentulovaikeuksia.

1 Tilastokeskus, kuluttajahintaindeksi; SAK, 2023b.

2 Eurostat, HICP - monthly data (annual rate of change), 31.07.2023; Eurooppalaiset kuluttajahinnat: Tilastokeskus - Kansainvälinen hintavertailu 2020.

3 Airio, 2008, 74–77; Jakonen, 2019, 101.

4 Airio, 2008, 68–69.

Työssäkäyvien sosiaaliturvan tarve on ristiriidassa julkisuudessa ja poliittisessa päätöksenteossa usein esiintyvän käsityksen kanssa, jonka mukaan työn teon pitäisi turvata toimeentulo ja olla paras lääke köyhyyden ehkäisemiseen.⁵ Vaikka köyhyydestä kärsivät eniten työvoiman ulkopuolella olevat, on todettu, että työssäkäyvien köyhyys kertoo vakavasta ongelmasta yhteiskunnan perusrakenteissa.⁶

SAK:ssa on arvioitu, että suuressa köyhyysriskissä olevien duunarien määrä on Suomessa ainakin noin 100 000. Vielä suurempi joukko työntekijöitä, noin 300 000–400 000, on pienituloisissa ja prekaareissa työmarkkinapositioneissa. He eivät todennäköisesti tule aina pelkällä palkalla toimeen.⁷ Prekaari työ on luonteeltaan tilapäistä ja epätyypillistä. Työssäkäyvien köyhyysriski on viime vuosina kasvanut entisestään ostovoiman rajun heikentymisen vuoksi. Samalla jo ennestään heikommassa asemassa olevien toimeentulo on vaikeutunut.

Työssäkäyvien köyhien määrää voidaan mitata määrittämällä tutkimuksen kohteena olevan maan tulo- ja palkkataso, jonka alle jäävät määritellään köyhiksi. Tämä tarkoittaa, että työssäkäyvien köyhyydessä on kyse suhteellisesta köyhyydestä. Suhteellisen köyhyyden perinteisen määritelmän mukaan yksilöiden, perheiden ja ihmisryhmien voidaan todeta olevan köyhiä silloin, kun heiltä puuttuvat resurssit elää yhteiskunnassa vallitsevien normien mukaista elämää. Erilaisia lähestymistapoja mitata köyhyyttä on lukuisia.⁸

Esimerkiksi Eurostatin määritelmän mukaan köyhyysriski muodostuu, kun tulot ovat vähemmän kuin 60 prosenttia tutkitun maan käytettävissä olevasta mediaanitulotasosta.⁹ Palkkaköyhyys muodostuu, kun kotitaloudessa on työssäkäyviä jäseniä, mutta kotitalouden tulot jäävät köyhyysrajan alapuolelle.¹⁰ Tulorajan lisäksi tarvitaan rajanveto työssäkäynnin määrälle: työssäkäyvät köyhät eivät työskentele välttämättä täysipäiväisesti vuoden ympäri, eikä hyvin vähän työtä tekeviä ole mielekästä rinnastaa säännöllisemmin töissä käyviin. Käytössä olevia rajoja työn teon määrälle ovat esimerkiksi 27 viikkoa tai seitsemän kuukautta vuodesta, jolloin vain kesätöitä tai satunnaisia töitä tekevät rajautuvat pois työssäkäyvien joukosta.¹¹

Pitkittyneen aineellisen puutteen näkökulmasta työssäkäyvien köyhyys ei välttämättä eroa tavallisesta köyhyydestä, mutta erityisen tilanteesta tekee työn tekemiseen liittyvät mahdollisuudet ja haasteet. Työssäkäyvien köyhien

5 Kuivalainen et al. 2005. 71–72.

6 Airio, 2008, 51.

7 SAK, 2023a; Jakonen, 2019, 103.

8 Townsend, P., 1979, 31; Kangas & Ritakallio, 2005, 35.

9 Eurostat, (EU-SILC) methodology - people at risk of poverty or social exclusion.

10 Airio, 2008, 44.

11 Jansson, B., & Broström, L., 2021; Polizzi et al., 2022.

tilanteesta tekee hankalan se, että yhteiskunnan silmissä työssäkäyvien kuuluisi pärjätä omilla ansioillaan. Esimerkiksi sosiaaliturvaa ei ole rakennettu tätä ongelmaa silmällä pitäen.

Palkkaköyhyyden taustalla voi olla useita selittäviä tekijöitä ja tilanteet vaihtelevat eri maiden välillä. Altistavia tekijöitä ovat muun muassa ikä, koulutustausta, yksinhuoltajuus, pienipalkkaisuus, vastentahtoinen osa-aikatyö ja työttömyysjaksot.¹² Kansainvälisesti tarkasteltuna merkittävimpiä makrotason selittäviä tekijöitä ovat pienipalkkaisuus, rajalliset työtunnit, tavallista suuremmat menot ja riittämättömät tulonsiirrot.¹³

Vertaileva tutkimus on osoittanut, että pohjoismainen hyvinvointivaltio kykenee ehkäisemään palkkaköyhyyttä tulonsiirtojen avulla. Täällä palkkaköyhyys koskettaaakin pienempää osaa väestöstä kuin Euroopassa keskimäärin.¹⁴ Miesten ja naisten välillä ei ole Suomessa havaittu tilastoissa suurta eroa palkkaköyhyydessä, mutta esimerkiksi palvelualoilla naisten työmarkkina-asema on yleensä miehiä heikompi.¹⁵ Samoin esimerkiksi yksinhuoltajuus altistaa naisia palkkaköyhyydelle, koska he ovat selvästi miehiä useammin yksinhuoltajia.¹⁶

1.1 Toteutus

Tämä tutkimus on toteutettu haastattelemalla SAK:n liittojen jäseniä neljästä eri ammattiliitosta, joista erityisesti Palvelualojen ammattiliitto PAMIin kuuluvilla työntekijöillä on aikaisemmassa tutkimuksessa todettu olevan tavallista suurempi köyhyysriski.¹⁷ Tähän tutkimukseen osallistuneet haastateltavat valittiin muun muassa sen perusteella, että he olivat kertoneet SAK:n vuonna 2023 toteuttamassa kyselytutkimuksessa, että heidän palkkansa ei riitä turvaamaan toimeentuloa. Haastattelut on toteutettu puolistrukturoidulla kysymyslomakkeella vuoden 2023 kesän aikana. Haastatteluissa käsitellään samoja teemoja, mutta kysymyksiä on voitu mukauttaa jokaisen haastateltavan tilanteeseen. Haastatteluissa on kysytty muun muassa toimeentulovaikeuksien vaikutuksesta arkeen ja hyvinvointiin. Tämän lisäksi on kysytty esimerkiksi työstä ja työpaikasta, työssä viihtymisestä ja mahdollisuuksista vaikuttaa asioihin. Haastattelurunko on liitteenä. Litteroitu haastatteluaineisto on analysoitu laadullisella sisällönanalysillä, jota on avattu tarkemmin Menetelmä ja aineisto -liitteessä.

12 Airio, 2008, 49–50.

13 Lohmann, H., Crettaz, E., 2018.

14 Airio, 2008, 47, 68–69.

15 Tanner, 2019.

16 THL, 2022, Erotilanteet ja huoltajuus.

17 Tanner, 2019.

Tutkimukseen osallistui yhteensä 12 ihmisiä. Haastateltavat olivat eri-ikäisiä ja kotoisin eri puolelta Suomea. Valitettavasti alle 30-vuotiaita ei onnistuttu saamaan mukaan tutkimukseen, mihin vaikutti myös heidän vähäisempi osallisuutensa aikaisemmassa kyselytutkimuksessa. Yli 30-vuotiaiden osalta jakauma oli tasaisempi.

Tämän kaltaiseen tutkimukseen ei ole täysin ongelmattonta löytää osallistujia. Näin siksi, että haastateltavien elämäntilanteisiin saattaa kuulua pitkiä työpäiviä, useita työpaikkoja, väsymystä ja stressiä. Nämä voivat vaikuttaa myös heidän intoonsa ja mahdollisuuksiin osallistua tutkimuksiin.

Tässä tutkimuksessa ei olla välttämättä tavoitettu kaikista heikoimmassa asemassa olevia työntekijöitä. Heidän tilanteensa kuormittavuus saattaa vähentää mielenkiintoa ja mahdollisuuksia osallistua haastattelututkimukseen, joka vie omaa vapaa-aikaa. Köyhyyteen liittyy usein häpeän tunnetta ja stigma, jotka saattavat vähentää myös innokkuutta puhua aiheesta.

Alle 30-vuotiaiden henkilöiden osalta kielteisen vastauksen syynä oli ajan puute, mutta taustalla saattaa olla muitakin elämäntilanteesta johtuvia tekijöitä. On mahdollista, että nuorempi ikä yhdistettynä toimeentulovaikeuksiin, on poikkeuksellisen kuormittava yhdistelmä, jonka takia tutkimuksiin osallistuminen ei tunnu mielekkäältä.

Seuraavaksi esitellään tutkimuskysymykset. Luvussa kaksi käydään läpi aineistosta saatuja tuloksia ja pyritään vastaamaan seuraavassa kappaleessa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Luvussa kolme käydään keskustelua ajankohtaisesta tilanteesta ja palkkaköyhyyden merkityksestä yhteiskunnallisella tasolla. Luku neljä on yhteenveto ja siinä käydään läpi keskeisimmät tulokset ja muodostetaan johtopäätöksiä. Menetelmät ja aineisto käydään tarkemmin läpi erillisessä liitteessä, joka löytyy raportin lopusta.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tutkitaan palkkaköyhyyden moninaisia vaikutuksia arkeen. Kiinnostuksen kohteena on se, miten palkkaköyhyys on koettu, miten se haittaa arkea sekä sosiaalista elämää, ja minkälaisia selviytymiskeinoja on jouduttu käyttämään toimeentuloon liittyvien ongelmien takia. Analyysin kohteena on myös se, minkälaiset olosuhteet ovat altistaneet palkkaköyhyydelle ja mitkä suojanneet siltä.

Haastattelututkimuksen avulla on mahdollista tutkia kokemuksia. Kokemusten selvittäminen on olennaista, jos halutaan ymmärtää sitä, minkälaista palkkaköyhyydessä elävän arki on ja miten se aiheuttaa esimerkiksi stressiä. Tämän tutkimuksen avulla onkin pyritty selvittämään sitä, miten, miksi ja minkälaisilla tavoilla palkkaköyhyys vaikuttaa duunareiden elämään.

Stressiin liittyvien kokemusten selvittäminen on tärkeää, koska SAK:n aikaisempi tutkimusnäyttö osoittaa, että stressin ja köyhyysriskin välillä on merkittävä tilastollinen yhteys. Palkkaköyhyyden seurauksena lisääntynyt henkinen kuormitus on todennettu myös ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa.¹⁸ Arjen konkreettisten haasteiden selvittäminen on tärkeää, koska se auttaa ymmärtämään muun muassa ajankohtaisia inflaation aiheuttamia ongelmia. Saamme sen kautta tietoa myös siitä, miten työssäkävien köyhien elämä saattaa poiketa paremmin toimeentulevan palkansaajan arjesta. Selviytymiskeinojen tutkiminen on keskeistä, jotta ihmiset löytävät tapoja selvitä hankalistakin tilanteista. Yhteiskunnallisella tasolla emme voi kuitenkaan hyväksyä sitä, että yksikin ihmisryhmä joutuu turvautua epämurkaviin tai nöyryyttäviin selviytymiskeinoihin. Tätä kautta voimme lähestyä palkkaköyhyyden tuottamaa eriarvoisuutta.

Seuraavaan taulukkoon on koottu tutkimuskysymyksiä yhteen ylä- ja alatason tutkimuskysymysten kautta. Vasemmalla esitetyt kysymykset ovat päätutkimuskysymyksiä ja oikealla olevat kysymykset tarkentavat fokusta.

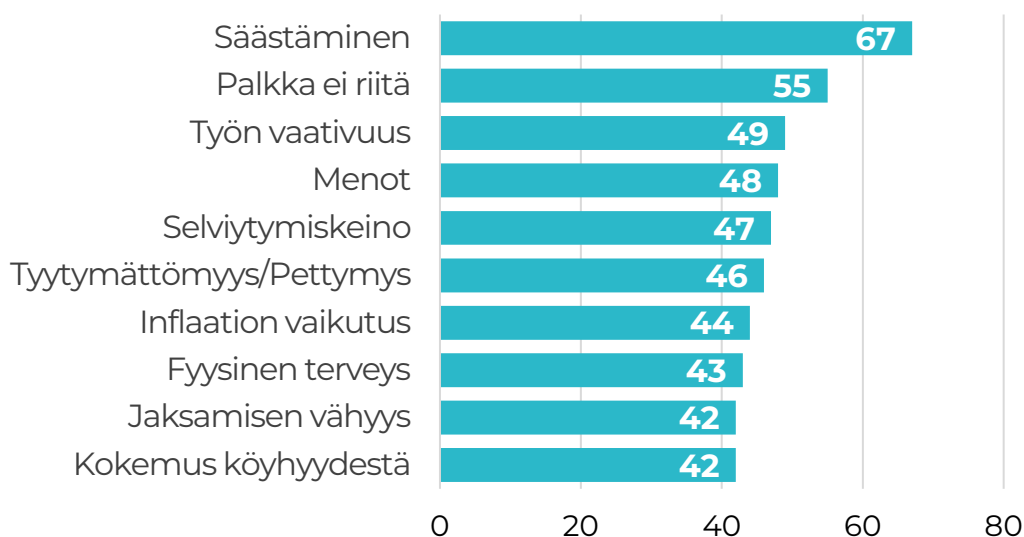
Tutkimuskysymykset

Pääkysymykset	Lisäkysymykset
Kokemus Miten palkkaköyhyys koetaan	Aineellinen puute arjessa, stressi, sosiaaliset suhteet, työnteko
Vaikutukset Miten palkkaköyhyys vaikuttaa arkeen	Mistä on tingitty, sosiaalinen vieraantuminen, vapaa-aika
Selviytyminen Miten selvittää erinäisistä haasteista	Kuinka selvittää menoista, kuinka on selviydytty henkisesti, mistä on saatu apua, miten inflaatio on vaikeuttanut elämää
Mikä yhdistää Mitkä ovat ilmiölle altistavia tai suojaavia tekijöitä	Miten tulotilanne on muuttunut, onko elämäntilanne huonontunut, onko näkyvissä muutosta parempaan suuntaan

¹⁸ Poulter et al. 2018.

2. Tulokset

Alla olevassa kuvassa on näkyvillä litterointiaineistossa esiintyvien puheenaiheiden tai teemojen määrä. Ne antavat osviittaa siitä, mitkä aiheet nousivat eniten esiin haastatteluissa. Haastatteluaineistossa esiintyy myös monia muita teemoja, mutta nämä kymmenen aihetta esiintyivät eniten. Tämä tarkoittaa sitä, että kun haastateltava on puhunut esimerkiksi säästämisestä, on kyseinen tekstikohta merkitty teeman Säästäminen-teeman alle. Haastatteluaineistossa haastateltavat puhuvat erilaisista säästämiseen liittyvistä tilanteista yhteensä niin monta kertaa kuin mitä luku osoittaa. Ylätason teemat eivät itsessään kerro vielä siitä, miten aiheesta puhutaan. Seuraavissa kappaleissa käydään yksityiskohtaisemmin läpi olennaisia havaintoja alla olevista teemoista ja niihin liittyvistä asioista. Teemojen ryhmittymistä ja niiden välisiä yhteyksiä on havainnollistettu visuaalisesti mindmap-tekniikalla liitteessä 6.2.

Kuva 1. Haastattelijen pääteemat lukumäärän mukaan vastaajien kertomuksissa.

2.1 Köyhyyden kokemus ja tilanteen parantaminen

Kaikki tutkimukseen osallistuneet haastateltavat eivät määritelmällisesti olleet työssäkäyviä köyhiä. Haastateltavilta ei myöskään kysytty, pitävätkö he itseään köyhinä aiheeseen liittyvän stigman takia. Osalla tutkimukseen osallistuneista kertoi, että heillä oli mennyt aikaisemmin taloudellisessa mielessä hyvin. Tämän perusteella voidaan olettaa, että kyseiset haastateltavat pitivät nykyistä hankalaa tilannettaan enemmänkin poikkeuksellisenä vastoinkäymisenä kuin köyhyytenä. Pohdinnat

identiteeteistä ovat mielenkiintoisia, mutta tämän tutkimuksen fokuksena olivat ensisijaisesti arjen haasteet.

"Onneks täs niinku, siis täs iässä jotenkin osaa niinku järkevästi ajatella sen, et tää on nyt väliaikaista." (Johanna, 43, keikkatyöntekijä)

Kokemuksia nykyhetkestä yhdisti aineellinen puute tai työn vaativa, kuormittava tai stressaava luonne. Kahdestatoista tutkimukseen osallistuneesta kolmella oli jonkin verran muita vakaampi tulotilanne, mikä johtui puolison paremmista tuloista. He olivat kuitenkin valikoituneet tutkimukseen sen perusteella, että heidän oma arvionsa oli, ettei palkka riitä toimeentuloon.

Yhdellä kotitaloudella oli muita hieman pienempi köyhyysriski, vaikka puolisoien tulot olivat samankaltaiset ja verrattavissa tutkimuksen keskiarvoon. Perhe oli onnistunut muun muassa säästämisen avulla tasapainottamaan tulonsa ja menonsa niin, että heille kertyi jonkinlaisia taloudellisia puskureita. Jokaisella haastateltavalla henkilökohtaiset ansiotulot olivat matalat ja suurimmalla osalla puolison tulotaso oli samansuuruinen. Lähes kaikissa kertomuksissa oli viitteitä vakavuudeltaan vaihtelevasta palkkaköyhyydestä.

Tutkimukseen osallistujat eivät identifioineet itseään köyhiksi, mutta taloudellinen puute tuotiin esiin muun muassa seuraavanlaisissa kuvauksissa:

"...me tipahdetaankin vissiin johonkin vähävaraisten lokeroon." (Antero, 36, puutarhuri)

"Tietyllä tavalla niin kun ajaa myös oman puolison niukkuuteen." (Marika, 44, osa-aikainen postinjakaja)

Matalapalkkaisilla aloilla työssäkäynti sen hetkessä työpaikassa ei vaikuttanut poistavan palkkaköyhyyttä. Näin siksi, että esimerkiksi palkankorotukset olivat pieniä, eivätkä vastanneet ostovoiman laskun aiheuttamaan ansiotulon suhteelliseen huonontumiseen. Näissä tapauksissa voidaan sanoa, että työ ei suojaa, vaan päinvastoin altistaa köyhyydelle. Siitä huolimatta tutkimukseen osallistuneista moni oli pohtinut keinoja parantaa omaa tilannettaan.

"No kun rahaa ei oo. (naurahdus) Se on siinä." (Tapio, 42, automaalari)

"Niin, tota, aika lailla hankala tilanne." (Petteri, 45, varastotyöntekijä)

Kun kysyttiin, mitkä muutokset helpottaisivat tilannetta, yhdistävänä tekijänä esiin nousi työhön liittyvät parannukset, joista parempi palkka oli yleisin. Myös

toive mahdollisuudesta saada tehdä enemmän töitä tuli esiin useasti. Tutkimukseen osallistuneilla oli myös tapauskohtaisia toimeentuloa vaikeuttavia tekijöitä, joissa tapahtuvat muutokset voisivat parantaa elämänlaatua. Nämä tilanteet liittyivät muun muassa asumiseen, velkaan tai terveyteen. Tapauskohtaiset tilanteet eivät kuitenkaan poissulkeneet toivetta paremmasta palkasta tai työpaikasta. Tämä on järkeenkäypää, koska parempi ansiotulo auttaa pärjäämään kautta linjan myös elämässä vastaantulevien erilaisten haasteiden kanssa.

”Ei oo koskaan ollu sit mitään varaa hankkia mitään uutta kallista...” (Maarit, 58, siivooja)

”Ei oo niinku [rahaa] sukanvarressa...” (Elina, 41, keittiövastaava)

”No, nyt on siis tosi tiukkaa...” (Johanna, 43, keikkatyöntekijä)

2.2 Palkan riittämättömyys ja työn painoarvo

”Et kyllähän toi palkka on naurettava...” (Helena, 62, laitoshuoltaja)

Ansiotulon pienuus on aineiston perusteella yksi merkittävin ongelmatekijä arjen kannalta. Se altistaa työntekijöitä palkkaköyhyydelle. Pieni palkka herätti epäoikeudenmukaisuuden ja turhautumisen tunteita, koska osa koki sen kertovan työhön kohdistuvan yleisen arvostuksen puutteesta. Kertomuksien perusteella työ oli usein kuormittavaa niin henkisesti kuin fyysisestikin, eikä palkan usein koettu vastaavan työn vaativuutta. Osalla työ oli kuitenkin mielekästä, mutta palkan riittämättömyys aiheutti ongelmia.

Tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa toistui turhautuminen siitä, että heidän viiteryhmänsä työtä ei aina arvosteta myöskään työyhteisöjen sisällä. Tämä näkyi muun muassa palkassa, työsuhde-eduissa ja kohtelussa. Eriarvoisuus näkyi myös esimerkiksi vuokratyöfirmojen kautta työtä tekevien ja vakituisten välillä, sekä nais- ja miesvaltaisten ammattiryhmien välillä. Osa naisvaltaisilla aloilla työskentelevistä haastateltavista kertoi, että miesten tekemää työtä arvostettiin esimerkiksi johdon puolelta enemmän kuin naisten tekemää työtä.

”Niille [miesvaltaiselle ammattiryhmälle] välisteen esimies vie pullaa kahvihuoneeseen, mut meille ei tuua koskaan. Ihan tämmösiä pikkuasioita siis, mutta mitkä on vuodesta toiseen ollu sama asia.” (Maarit, 58, siivooja)

Moni haastateltavista koki, ettei saman työn parissa jatkaminen antanut todellisia mahdollisuuksia parantaa toimeentuloa. Joissakin tapauksissa kokemus palkkaköyhyydestä oli jatkunut hyvin pitkään, koska esimerkiksi palkankorotusten taso ei ollut riittänyt muuttamaan tilannetta merkittävästi.

Säännöllisen pienen palkan lisäksi osa-aikaisuus ja keikkatöiden tekeminen olivat ansiotulon puutteellisuutta selittäviä tekijöitä. Osa-aikaisten töiden yhdistäminen on tapa hankkia lisätuloja ja tehdä työtä joustavasti, jos elämäntilanne sitä vaatii. Tämä tarkoittaa kuitenkin sitä, että ennakoitavuus vähenee ja epävarmuus lisääntyy. Prekaarissa työvoimapositiossa olevien tapauksessa toimeentuloa heikensivät erityisesti työtuntien vähyyks ja niistä maksetun korvauksen pienuus. Useassa tapauksessa ongelmaksi muodostui se, että lisätunteja tai täysipäiväistä työtä ei ollut tarjolla, vaikka intoa tehdä enemmän työtä olisi etenkin sellaisissa työpaikoissa, joissa viihdyttiin.

"Mutta, toki, kun palkkataso on hirveen alhainen, niin sitten mielellään tekee ylitöitä ja viikonloppuja ja kaikkee mitä sitten saa." (Antero, 36, puutarhuri)

"...olen kysynyt siltä miun niin kun työnantajalta... että oisko mahdollista nostaa sitä palkkaa, mie voin tehdä vaikka pitempää työpäivää taikka viikonloppuisin välillä töitä." (Anna, 37, tulkki)

Täysipäiväistä työtä tekevästä vastaajista osalla ansiotulon riittämättömyys oli johtanut siihen, että heillä oli halu tehdä enemmän työtä. Tämä ei ole ollut kuitenkaan mahdollista heidän nykyisissä työpaikoissaan, eikä rinnakkaisen työn hankkimista pidetty realistisena vaihtoehtona.

Osa tutkimukseen vastanneista kertoi, että oli hankkinut lisätuloja tekemällä jonkinlaisia pimeitä töitä tai auttamalla kavereita käteistä vastaan. Usean haastateltavan elämäntilanne oli kuitenkin sellainen, että kokoaikainen kuormittava työ yhdistettynä esimerkiksi perhe-elämän vaatimuksiin, vei kaikki voimavarat.

"Kyllähän, kyllähän meidän palveluala on semmonen, että ei sillä palkalla pärjää. ...jos sä et oo öisin ja iltaisin ja sunnuntaisin töissä, niin ei sillä palkalla pärjää." (Kristiina, 35, kokki)

"Että vähän sellainen surkee tilanne, että kyllä mun mielestä, niin kuin joku palkka pitäis olla sellainen, että ihminen pärjäis ansiotulollaan." (Petteri, 56, varastotyöntekijä)

Lähes jokaisessa haastattelussa toistui toive saada parempaa palkkaa ja moni haikaili myös sitä, että työnteko olisi mielekkäämpää. Kävi ilmi, että suhteellisen pienikin parannus tuloihin saattaisi helpottaa arkea merkittävästi. Koska pieni palkka riittää yleensä vain arjen kannalta välttämättömiin hankintoihin, pakottaa se tinkimään kaikesta ylimääräisestä ja usein myös tarpeellisesta. Vaikka palkkaköyhyyttä saattoivat aiheuttaa muutkin tekijät kuin palkan pienuus, oli se eniten mainittu selitys toimeentulo-ongelmille. Seuraavaksi tarkastelen, kuinka toimeentulo-ongelmissa yritettiin selvittää.

2.3 Haasteena menoista selviytyminen

Perheen ulkopuolisten apuun turvaututaan yllättävissä tilanteissa, kuten esimerkiksi puhelin hajotessa. Näissä tilanteissa apua saatettiin saada vanhemmilta, kavereilta tai omilta lapsilta. Eräs vastaaja kuvasi sitä, miten vanhemmilta säännöllisesti saatu rahallinen tuki auttoi pitämään kotitalouden tolpillaan. Tämä herätti kuitenkin samalla häpeää ja muita negatiivisia tunteita. Toinen vastaaja kertoi, että lapsilta saadut vanhat kodinkoneet ja muut laitteet olivat tärkeitä, koska omilla tuloilla tämänkaltaiset hankinnat olivat mahdottomia. Kolmas haastateltava kertoi, että tämän kaveri oli ostanut puhelimet hänen lapsilleen, kun edelliset olivat hajonneet. Myös naapurusto tai kyläyhteisö saattoi olla tärkeä avun lähde esimerkiksi kierrätettyjen tavaroiden muodossa.

"...ootetaan et millon lapset vaihtaa puhelinta tai pesukonetta, et mie saan ne vanhat sit, kun ne viäl toimii niinku. Miun puhelin on tytöltä saatu, kun se hankki uuen. Ja pakastin on tytöltä saatu. Ja niinku huonekalut on mitä keneltäkin." (Maarit, 58, siivooja)

Työstä koettu ylpeyden tunne nostaa ihmisten omanarvontunnetta. Liian pieni palkka rapauttaa kuitenkin taloudellista itsenäisyyttä, josta työssäkäyvät ihmiset voivat yhteiskunnassa yleensä nauttia. Kun tässä suhteessa ei pystykään elämään normin mukaisesti, voi seurauksena olla häpeän tunnetta. Palkkaköyhyys herätti tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa myös turhautumisen tunteita. Esimerkiksi avun pyytäminen vanhemmilta saatettiin kokea nöyryyttävänä.

"Kyllä se niinkun, jos ei mulla omia vanhempia ois jotka niinku auttaa, niin en tiiä, miten selvittäis." (Elina, 41, keittiövastaava)

"Jos ei vanhemmilla oo verkkoja talvella jään alla, niin ei meillä kalaa syötäis." (Maria, 56, toimistosihiteeri)

Eräs selviytymiskeino pahimpien aikojen yli on omaisuuden myyminen. Tämä on vaihtoehto etenkin sellaisille työssäkäyville, joiden toimeentulo oli huonontunut viime aikoina, mutta ollut parempi aikaisemmin. Aikaisemmin karttuneiden säästöjen avulla oli myös saatettu selvitä jonkin aikaa, mutta useimpien haastateltavien tapauksessa mahdolliset säästöt olivat kuluneet täysin loppuun viime vuosien aikana.

Kokemukset sosiaaliturvasta olivat vaihtelevia. Useimmat vastaajat eivät olleet hakeneet tukia tai saaneet niitä. Osa koki, ettei tarvitse tukia, kun taas osa ei uskonut olevansa niihin oikeutettu. Osa ei ollut saanut tukia, vaikka koki tarvitsevansa niitä, ja osa taas sai jonkin verran tukia. Asumistukea tutkimukseen osallistuneista sai vain yksi ja toinen oli aikeissa hakea sitä. Osa-aikaista työtä tekevistä kaksi sai soviteltua päivärahaa.

Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta perehtyä yksityiskohtaisesti haastateltavien kokemuksiin ja tapauksiin tukien hakemisesta. Osasta kertomuksista muodostui kuitenkin se vaikutelma, että ihmiset eivät joko itse olleet tietoisia mahdollisista tuista tai että sosiaaliturvajärjestelmä ei kunnolla tunnistanut heidän tarvettaan avulle. Kelan toiminta herätti hämmennystä ja turhautumista, eikä sosiaaliturvan ja tukien olemassaolo vähentänyt huolta tulevaisuudesta.

Aiemman tutkimusnäytön perusteella on todettu, että työssäkäyville köyhille sosiaaliturva voi näyttäytyä periaatteellisena ongelmana ja sen saamiseksi käytävä paperisota liian vaivalloisena.¹⁹ Tämän tutkimuksen aineisto tukee kirjallisuudessa aikaisemmin esitettyä havaintoa siitä, että yhteiskunnan normien, kannustimien, sosiaaliturvan luonteen ja työmarkkinoiden toiminnan seurauksena työssäkäyvät köyhät joutuvat hankalaan tilanteeseen, jossa he jäävät pitkälti yksin.²⁰

*”Ja sit kun sossutkin oli näin, et joo et pistät sinne [Kelaan] vaan hakemuksen, koska ne rahat kuuluu sulle. Aivan. Sitten pistät, sit saat, saat taas pettyä.”
(Tapio, 42, automaalari)*

Ostovoiman heikentyminen on ollut merkittävä työssäkäyvien köyhien arkeen haitallisesti vaikuttanut muutos. Hintojen nousu on haitannut voimakkaasti jo ennestään pienituloisten työssäkäyvien arkea ja lisännyt matalapalkkaisilla aloilla työskentelevien köyhyysriskiä. Tutkimukseen osallistuneille inflaatio oli erittäin selvästi arkea haitannut ilmiö, joka vaikutti kaikkeen kuluttamiseen. Korkojen nousu oli asettanut myös merkittäviä taloudellisia haasteita asuntolainaa ottaneille.

Ruokakorista tinkiminen on yksi yleisimmistä säästökohteista. Ostovoiman heikentyminen onkin pelkistänyt usean tutkimukseen osallistuneen ruokavaliota. Alennuksessa olevien, eli niin kutsuttujen punalaputettujen tuotteiden ostaminen oli hyvin yleinen tapa säästää rahaa, ja esimerkiksi pakastamalla alennustuotteita pystyttiin vähentämään ruokakuluja. Lisäksi kalliimmat tuotteet, kuten kala tai hintavammat lihat, olivat jääneet kokonaan pois kulutuksesta ja myös tuoreiden vihannesten kulutus oli monella vähentynyt voimakkaasti. Monet vastaajat tiedostivat, että heidän ruokavalionsa oli muuttunut epäterveellisemmäksi, koska terveellisiin elintarvikkeisiin ei ollut enää varaa. Tilanne on ristiriidassa etenkin perheellisten toiveiden kanssa, koska lapsille tarjotun ruoan laatua pidettiin tärkeänä.

”Ei oikein voi mitään kasviksia ostaa, syödä... Ei mitään vihreetä kyllä tuu nyt ostettua enää. Ennen sai tehtyä kyllä jotain salaattia ruuan kanssa. Mutta ei

19 Jakonen, 2019, 107.

20 Airio, 2008, 49.

oo enää salaattia. Nyt syödään sitten vaan vitamiineja erikseen.” (Tapio, 42, automaalari)

Osa vastaajista oli tottunut tinkimään vähän kaikesta jo pidempään. Ostovoiman heikentymiseen reagoitiin tällöin jo ennestään tutuilla keinoilla, kuten säästämällä vaatteista. Vastaajat kuvasivat hyvin huolellisesti suunniteltua säästämistä ja sitä, miten säästämisestä huolimatta rahaa oli vaikea saada riittämään. Useat haastateltavat olivat joutuneet tinkimään kaikesta kulutuksesta tai valitsemaan tietyt kuluerät, joita priorisoitiin muiden kustannuksella. Tärkeänä pidettiin muun muassa mahdollisuutta tarjota terveellistä ruokaa lapselle ja tehdä jotakin mielekästä vapaa-ajalla.

Usein perustarpeet veivät koko ansiotulon, vaikka esimerkiksi ruoan suhteen säästettiin niin paljon kuin mahdollista. Lisäksi omat ja lasten harrastukset oli jouduttu usein lopettamaan rahan, vapaa-ajan tai jaksamisen puutteen takia. Ulkomaanmatkat, jotka ovat monelle työssäkäyvälle mahdollisuus irtautua arjesta, olivat suurimmalle osalle tutkimukseen osallistuneista mahdoton ajatus. Sen sijaan, kun se ylipäättään oli mahdollista, suosittiin kotimaanmatkoja ja kauempana asuvien sukulaisten luona käymistä.

Polttoaineiden kallistuminen oli heikentänyt monen vastaajan rahatilannetta. Auton käyttö työmatkoihin oli usein ainoa tapa päästä töihin, etenkin harvemmin asutuilla seuduilla. Polttoaine onkin monelle yksi merkittävä menoerä ruoan ja asumiskustannusten rinnalla. Myös auto ja siihen liittyvät yllättävät kustannukset ovat toimeentuloa rasittava tekijä, mutta monille auto oli välttämätön. Useassa kertomuksessa mainittiin, että auton hajoaminen oli ollut haastava tilanne, joka oli saattanut aiheuttaa myös velkaantumista.

”...että isoimmat kulut, ne on tällä hetkellä tyyliin vuokra ja bensa.” (Mikael, 33, varastotyöntekijä)

”Ja nytten nää, toi bensanhinta kun pomppas, niin se näkyi heti. Se oli se ensimmäinen, et se kun nousi tonne kahteen euroon. Niin se oli se ensimmäinen. Miullakin on vanha auto, mikä syö sitä bensaa niinku.” (Maarit, 58, siivoaja)

Yllättäviin menoihin reagoiminen oli monelle vastaajalle hyvin haastavaa ja saattoi aiheuttaa velkaantumista. Palkasta oli usein mahdotonta säästää pahan päivän varalle. Esimerkiksi puhelimen tai kodinkoneen hajoaminen voi pakottaa turvautumaan luottoon tai läheisten apuun. Joitakin hankintoja voi tehdä osamaksulla, mutta isommat menoerät herättävät huolta, koska niihin ei yksinkertaisesti ole varaa.

Säästöt olivat useimmilta joko hävinneet aikaisempiin menoihin tai niitä ei ollut juuri kertynytkään. Kertomuksissa toistui se, että luottokortti oli käytössä ja se oli useasti ainut mahdollinen tapa reagoida suurempiin pakollisiin

menoeriin. Velkaantuminen ja luottotietojen menetys herättivät huolta ja usea tutkimukseen osallistunut oli kokenut oman tai puolisonsa ulosoton.

Usean tutkimukseen osallistuneen kohdalla aiemmat velat ja lainat ovat taloutta entisestään rasittava menoerä. Yllättävät ja isot menoerät, joihin oli mahdotonta varautua etukäteen, aiheuttivat huolta pärjäämisestä tulevaisuudessa.

”Että tällä hetkellä auto on vielä pelannut, mutta esimerkiksi tollanen, että jos vähän isompi lasku tulee. Jos täytyy tuhannen euroo vaikka jostain löytää, ostaa vaikka uusi öljypoltin taloon, niin sitä rahaa ei ole. Ja jos otat sen jonain vippinä, niin sä olet vielä syvemmillä suossa sen jälkeen.” (Petteri, 45, varastotyöntekijä)

”...onneks mul on siis luottokortti ja siinä jonkun verran. ...mä oon nyt täs just ton luottokorttini niin hilannu ihan tappiin. Mut, et nyt kun tulee veronpalautus, niin mä saan sitä niinku sit vähän takaisinpäin.” (Johanna, 43, keikkatyöntekijä)

2.4 Kapeneva elämänpiiri ja monenlaista stressiä

Iso-Britanniassa vuonna 2018 tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että palkkaköyhyydellä ja terveysongelmilla on yhteys.²¹ Myös SAK:n keväällä 2023 tekemässä kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että suuressa köyhyysriskissä olevat työntekijät kokivat muita todennäköisemmin enemmän stressiä. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistivat palkkaköyhyyden ja stressin kokemisen yhteyttä, koska enemmistö vastaajista koki jonkin tekijän elämässään aiheuttavan toistuvaa stressiä. Stressiä aiheuttivat muun muassa se, riittääkö raha laskuihin ja ruokaostuksiin, kuormittava työ, perhe-elämä ja huoli toimeentulon riittävydestä tulevaisuudessa. Hankalin tilanne oli heillä, joiden elämässä useat eri stressin aiheuttajat kietoutuivat yhteen vaikuttaen toinen toiseensa.

Perheellisten ja yksinasuvien välillä erona oli se, että rahan puute lisäsi perhe-elämän jännitteitä ja teki arjesta stressaavampaa myös lapsiin ja kumppaniin liittyvien odotusten kautta. Erytisen hankala tilanne taloudellisesti ja ajallisesti on yksinhuoltajilla, koska heidän pitää huolehtia yksin toimeentulostaan ja kodin sekä lasten hoidosta. Yksinhuoltajuuden haasteet saatettiin kokea myös hyvin epäoikeudenmukaisena.

Raskaat fyysiset työt ovat kuluttavia ja tämä näkyi vastauksissa etenkin iäkkäämmillä työntekijöillä. Monella oli erilaisia kipuja ja nivelongelmia, joihin suhtauduttu työpaikoilla vaihtelevasti. Sairauksien hoito vaikeassa taloustilanteessa voi olla hankalaa, ja erään vastaajan kertomuksen mukaan

21 Poulter et al. 2018.

lääkärillä käyminen oli muodostanut merkittävän ylimääräisen menoerän matkakulujen takia.

Sairaudet saattavat olla yleisesti ottaen myös toimeentuloa heikentävä tekijä, ja altistaa näin myös palkkaköyhyydelle. Esimerkiksi työtä voi olla pakko vaihtaa sairauden takia. Työkyvyn heikentyminen tai sairastuminen herätti huolta, koska sen pelättiin johtavan toimeentulon heikkenemiseen ja elämäntilanteen kokonaisvaltaiseen huonontumiseen.

”Me ollaan niin semmosessa asemassa, et meillä ei oo mitään turvaa niinku, jos mie menetän työkykyni. Niin sillen mie menetän rahanikin.” (Maarit, 58, siivojaa)

Jaksamista vähentäviä tekijöitä ovat muun muassa työn kuormittavuus, elämäntilanteen vaikeus ja rahan puutteen aiheuttama stressi. Joillakin vastaajilla työ itsessään saattoi olla mielekästä, mutta elämäntilanne kokonaisuudessaan oli kuormittava. Osalle vastaajista työ oli puolestaan merkittävä voimavaroja kuluttava tekijä. Jaksamisen puute näkyi muun muassa siinä, että kotitöihin tai lasten kanssa leikkimiseen ei riitä energiaa. Kotoa ei tee mieli poistua, kavereita ei jaksata tavata ja työssä pyritään säästämään energiaa. Voimavarojen vähydestä huolimatta moni vastaaja kertoi, että on vain pakko jaksaa.

”...niin kyllä sen niin kun tuntee itsessään, ettei enää niinku jaksaa.” (Helena, 62, laitoshuoltaja)

”Kyllä aika loppu on. Jaksettava se on, ei siinä.” (Tapio, 42, automaalarin)

”Mies kysyi multa, että miten sä jaksat tehdä kaiken sen täällä kotona mitä mä teen. Mut ongelma on se, että jos mä tuun nyt töistä kotia ja mä istahan tohon, niin mä nukun. Mun on pakko niinkun tehdä koko ajan jotakin pientä, että mä pysyn hereillä sinne asti, et tulee iltapuolikymmenen ja pääsen nukkuun.” (Elina, 41, keittiövastaava)

Usean tutkimukseen osallistuneen kertomuksissa puhuttiin stressistä, jota aiheuttaa pääasiassa työ tai rahahuolet. Stressiä koettiin useimmiten laskuista ja siitä, riittävätkö rahat ruokakaupassa. Perheellisten arjessa lasten elättäminen ja kasvattaminen muodostivat omat haasteensa, jotka saattoivat lisätä stressin määrää. Tutkimukseen osallistuneiden tekemä työ oli usein luonteeltaan kiireistä ja työpäivät saattoivat olla hyvin stressaavia. Töistä ei välttämättä ehditä palautua vapaa-ajalla.

”Kyllä avioliitto kärsii, ja perhe-elämä kärsii siitä [stressistä]. Mutta, tota niin, se tuo sitten ne omat ongelmansa ja paineet sit siihen normaaliarkeen, mutta kyllä mä näen, että se vois olla työlähtöistä.” (Antero, 36, puutarhuri)

"Joo, ja siis stressaavampaa sitten niin kun kaupassa just sen suhteen, että joutuu kaikkee sitte kattomaan." (Anna, 37, tulkki)

Pitkittynyt jaksamisen puute ja stressi voivat arkikokemuksen perusteella johtaa mielenterveysongelmien kehittymiseen. Joitakin kuvauksia mielenterveyteen liittyvistä huolista ja haasteista tuli vastaan tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa. Tämän tutkimuksen raameissa ei lähdetty kuitenkaan selvittämään spesifejä mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä. Näkökulma on stressin kokemuksen kartoittamisessa eikä tutkimuksessa haluttu lähteä tekemään pidemmälle vietyjä päätelmiä sen perusteella.

"En mä tiä, kai mä oon sitten jotenkin ahdistunu tai... En mä tiä, ooks mä masentunu. En mä kyllä itte tunne, et mä olisin kyllä masentunu. En tiedä." (Tapio, 42, automaalarari)

Tämä tutkimus on osoittanut, että palkkaköyhyys voi aiheuttaa stressiä ja uupumusta rahahuolten ja elämäntilanteen kuormittavuuden takia. Hankalin tilanne on luonnollisesti sellainen, jossa useat ongelmat kasautuvat ja esimerkiksi työ, perhe-elämä, terveydentila ja toimeentulo-ongelmat aiheuttavat kaikki stressiä. Aineistossa oli viitteitä siitä, että tämänkaltaisen tilanteen saattoi pahimmillaan ja pitkittyneenä johtaa mielenterveyden heikentymiseen. Eräs vastaaja kertoi, että oli viimeisen parin vuoden aikana joutunut turvautumaan rauhoittavien lääkkeiden käyttöön, jotta hän selviäisi ahdistavista tai stressaavista tilanteista.

Jaksamista ja henkistä selviytymistä saattoi helpottaa se, jos työ tuntui mieluisalta, työyhteisössä kuunneltiin ja kohdeltiin hyvin. Tämänkaltaisessa tilanteessa työ toimi eräänlaisena voimavarana, eikä sitä välttämättä koettu stressaavana. Haastateltavien kertomuksissa annettiin painoarvoa myös harrastuksille, ystäville ja sukulaisille, joita pidettiin jaksamisen kannalta merkityksellisinä osina elämää.

Fyysistä työtä tekevillä oli näkemyksiä fyysinen kunnon ylläpitämisen tärkeydestä. Ongelmana saatettiin pitää esimerkiksi sitä, jos kuntosalilla ei ollut mahdollista käydä. Rahan puutteen, kiireen ja jaksamisen vähyyden takia palkkaköyhyys voi muodostaa monenlaisia esteitä viettää mielekästä vapaa-aikaa. Elämäntilanteissa harmia aiheutti myös se, ettei omiin tai lasten harrastuksiin ollut mahdollista käyttää rahaa, energiaa eikä aikaa.

"...harrastuksiin mä laittaisin jos vähänkään ois ylimääräistä, niin mä laittaisin harrastuksiin." (Johanna, 43, keikkatyöntekijä)

"...vois tehdä kaikenlaista ja harrastaa, mutta harrastukset ja tekeminen maksaa, ja jos ei siihen ole varaa, niin halvemmaksiksi tulee olla kotona. ...Ennen koronaa vielä jollain lailla oli varaa, nyt ei enää ole." (Petteri, 45, varastotyöntekijä)

Osa pitkään niukkuutta tai köyhyyttä kokeneista haastateltavista kertoi, että vaikeakaan elämäntilanne ei enää aiheuta stressiä samalla tavalla kuin nuorempana. Haasteisiin on totuttu ja vastoinikäymisiin turruttu. Samoin esimerkiksi harrastusten puuttuminen ei aina tuntunut harmittavan suuresti, jos harrastamiseen ei välttämättä muutenkaan olisi voimavaroja. Ongelmiin turtuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vähemmän stressaavat olisivat suhtautuneet tulevaisuuteensa huolettomasti tai hyväksyneet tilanteensa.

”Mut en mä tiedä, en mä osaa sillai murehtia enää, että ehkä nuorempana oli enemmän. Nykyään sitä vaan menee niinkun päivästä toiseen. Jos on ennen selvitty, niin sit selvittää nytkin.” (Maria, 56, toimistosihiteeri)

Vaativan elämäntilanteen seurauksena jaksaminen voi olla kortilla. Jos esimerkiksi sosiaalisia suhteita ei jaksa tai ehdi ylläpitää, voi se johtaa elinpiirin supistumiseen kodin sisään. Tätä kehitystä ruokkii myös rahan puute, joka rajoittaa mahdollisuuksia poistua kodin ympäristöstä ja osallistua sosiaalisiin aktiviteetteihin, kuten harrastuksiin tai ulkona syömiseen. Yksinäisyys saattaa tällöin lisääntyä ja ystäviltä saatu henkinen tuki vähentyä. Onkin mahdollista, että palkkaköyhyys synnyttää terveyteen ja jaksamiseen haitallisesti vaikuttavan kierteen, jossa ihminen jää yksin ongelmiansa kanssa. Monissa vastauksissa korostuikin se, kuinka tärkeitä sukulaiset tai tilanteen ymmärtävät ystävät olivat.

”Harvoin lähden enää mihinkään lenkille tai johonkin muualle. Siin on kanssa kun ei rahat riitä, niin en mä lähe leffaan enkä mä lähe teatteriin enkä käy kahvilla. Kaikki tommoset tippuu sit siitä automaattisesti pois.” (Maria, 56, toimistosihiteeri)

”Oikeastaan mä en tee elämässäni mitään muuta, kuin mä meen aamulla töihin ja mä tuun sieltä iltapäivällä pois. Mä, mä en käy kotoo yhtään missään.” (Petteri, 45, varastotyöntekijä)

Osa tutkimukseen vastanneista oli löytänyt keinoja ylläpitää kaverisuhteita tai ei muista syistä kokenut, että heidän tilanteensa aiheuttaa yksinäisyyttä. Hyvinvoinnin kannalta sosiaalisten suhteiden tärkeys vaihtelee ihmisten välillä. Huolestuttavaa on se, että palkkaköyhyys vähentää systemaattisesti ihmisten mahdollisuuksia harrastaa, ylläpitää sosiaalisia suhteita ja tehdä mielekkäitä asioita vapaa-ajalla. Yhteiskunnallisesti on epäoikeudenmukaista se, jos monet matalapalkkaisissa töissä olevat ihmiset eivät voi rahan puutteen takia viettää normaalisti miellettyä vapaa-aikaa. Tähän kuuluu muun muassa mahdollisuus harrastaa ja ylläpitää sosiaalisia suhteita.

”Ei se, ei se sillä lailla niinku yksinäisyyttä tuo, vaikkei voikaan tehdä. Kuitenkin toi puhelin on keksitty, et sillä, sillä pystyy niinkun hyvinkin raataamaan. Ja, ja, ja, että ei, ei se sillai niinku kuitenkaan niinkun yksinäisyyden tunnetta oo niinku lisänny. Sit vaan pitää sanoa, jos kaveri pyytää että lähetään syömän, että sori, oon PA, en voi lähteä mut voiaan nähä muuten.” (Elina, 41, keittiövastaava)

2.5 Palkkaköyhyyden monet kasvot

Palkkaköyhyys oli ilmestynyt osaksi haastateltavien arkea erilaisin tavoin, mikä vaikutti myös siihen, miten tilanne koettiin ja miten siihen suhtauduttiin. Joidenkin tutkimukseen vastanneiden tapauksessa toimeentuloa olivat heikentäneet erilaiset tekijät, kuten yksinhuoltajuus, työttömyysjaksot ja matalapalkkaisuus jo ennen nykyistä tilannetta. Pidempiaikainen kokemus köyhyydestä saattoi vaikuttaa myös siihen, miten nykytilanteeseen suhtauduttiin. Aikaisemmat haasteet olivat saattaneet opettaneet selviytymiskeinoja ja totuttaneet tilanteeseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että eletty arki olisi ollut vakaalla pohjalla, vaan erilaisia vastoinkäymisiä, kuten työkyvyn heikkenemistä, pelättiin.

Osan haastateltavien tilanteessa palkkaköyhyys oli toistaiseksi vielä suhteellisen lyhytaikaista, ja se oli aiheutunut jostakin elämäntilanteen muutoksesta. Viimeaikainen raju hintojen nousu oli vaikeuttanut monen tilannetta, mutta se ei ollut kenenkään tapauksessa yksinomaan palkkaköyhyyteen johtanut tekijä.

Vaikka koronapandemian vaikutuksesta työssäkäyvien köyhyyteen on liian aikaista tehdä vielä kattavia johtopäätöksiä, tuli tässä tutkimuksessa vastaan tilanteita, joissa se oli aiheuttanut työtilanteeseen toimeentuloa haitanneita muutoksia.²² Erilaiset työtilanteen muutokset, sairastuminen, yllättävä velkaantuminen tai muu elämäntilanteeseen liittyvä menojen nousu olivat sen sijaan tekijöitä, jotka olivat heikentäneet toimeentuloa tai pakottaneet esimerkiksi vaihtamaan työpaikkaa.

Erilaiset yllättävät vastoinkäymiset saattavat altistaa palkkaköyhyydelle, eikä niihin välttämättä ole mahdollista reagoida kovinkaan nopeasti. Monilla palkkaköyhyyden hiljattain kohdanneilla oli kuitenkin ajatuksia ja suunnitelmia tilanteen parantamisesta. Mahdollisia keinoja olivat muun muassa työpaikan vaihtaminen, opiskelu ja jaksaminen vaikeassa tilanteessa, kunnes esimerkiksi veloista on päästy eroon. Jo pidempään erimuotoista köyhyyttä kohdanneet olivat myös suunnitelleet erilaisia tapoja tilanteensa helpottamiseksi. Heistä suurempi osa oli mahdollisuuksien suhteen pessimistisempi, koska esimerkiksi iän epäiltiin estävän parempi palkkaisen työn saamista. Lisäksi pelättiin, että tutkinnon puute vaikeuttaa työllistymistä ja rajaa näin vaihtoehtoja.

”Mut oon viime aikoina tullu siihen tulokseen, että mä olen joko esimerkiks liian vanha ja toiseks, mul ei oo sitä korkeakoulututkintoa.” (Maria, 56, toimistosihiteeri)

22 Crettaz, 2021.

”Joo, yritetään kattoo, et siellä olis se valo siellä tunnelin päässä jossain, jossain kohtaa. Ja sit mieltii sitä, et no joo, kun miehen toisesta lapsesta elatusmaksut loppuu niin, sitten taas helpottaa muutaman lantin.” (Elina, 41, keittiövastaava)

Palkkaköyhyyteen päätymistä suojaavia tekijöitä ovat muun muassa puolison tulot ja osalla eriasteinen omavaraisuus, joka pienentää menoja. Kolmen vastaajan puolisoilla oli heitä selvästi paremmat tulot, jotka pitivät kotitalouden suhteellisen köyhyysrajan yläpuolella. Tulojen erisuhtaisuus tarkoitti kuitenkin sitä, että rahankäyttöä oli jouduttu suunnittelemaan tarkasti myös näissä kotitalouksissa. Kuluttamisesta oli tingitty ajoittain myös hyvin paljon, etenkin inflaation seurauksena. Näistä tutkimukseen osallistujista kaksi kolmesta kuvasi myös, että heidän työnsä oli hyvin vaativaa ja väsyttävää. Ilman puolison parempia tuloja he olisivat oman näkemyksensä mukaan huomattavasti vaikeammassa tilanteessa. Tilanne herätti vaihtelevia tuntemuksia, mutta tulkittavissa on, että jokainen näistä kolmesta toivoi olevansa taloudellisesti itsenäisemmässä asemassa.

”...jos oltais molemmat tämmösessä työssä, niin se ei, sitte ois varmaan haettava kaikkia mahdollisia tukia... Tietyllä tavalla niin kun ajaa myös oman puolison niukkuuteen.” (Marika, 44, osa-aikainen postinjakaja)

Tutkimuksen tulokset tiivistettynä

Kokemus Miten palkkaköyhyys koetaan	Taloudellinen puute on vahvasti läsnä arjessa ja aiheuttaa stressiä vaihtelevasti. Elinpiiri voi supistua kodin ympärille ja se saattaa aiheuttaa yksinäisyyttä. Kokemukset työstä vaihtelevat huonoista hyviin, mutta työllä on keskeinen rooli elämässä. Parhaimmillaan työ voi toimia voimavarana tai huonoimmillaan aiheuttaa paljon stressiä ja vähentää jaksamista.
Vaikutukset Miten palkkaköyhyys vaikuttaa arkeen	Raha ei aina riitä pakollisiin menoihin. Kaikesta ylimääräisestä tingitään ja kulutusta mietitään tarkkaan. On turvaututtava monenlaisiin säästökeinoihin. Vapaa-aikaa kurjistaa jaksamisen, ajan ja rahan puute. Harrastukset ja sosiaaliset suhteet voivat vähentyä.

Selviytyminen Miten selvitään erinäisistä haasteista	Huolellinen säästäminen auttaa pärjäämään, mutta siitä huolimatta joudutaan turvautumaan läheisten apuun ja luottoon. Inflaatio on haitannut arkea merkittävästi ja johtanut esimerkiksi yksipuolisempaan ruokavalioon. Myös terveys voi heikentyä eri tavoilla.
Mikä yhdistää Mitkä ovat ilmiölle altistavia tai suojaavia tekijöitä	Pieni palkka, epäsäännöllinen työaika ja yksinhuoltajuus altistavat palkkaköyhyydelle. Velkaantuminen ja tavallista suuremmat menot ovat myös altistavia tekijöitä. Puolison paremmat tulot voivat suojata.

3. Keskustelu

Tutkimukseen osallistuneista moni on töissä matalasti palkatulla alalla, eikä heidän elämäntilanteeseensa kuulu tavallista suurempia menoja. He ovat kuitenkin hyvin heikossa asemassa tulojensa puolesta ja toimeentulo-ongelmat haittaavat arkea monella tavoin. Tämä herättää pohtimaan ilmiön laajuutta ja matalapalkka-aloilla työskentelevien ihmisten elämäntilanteita erityisesti nyt, kun ostovoima on ollut jo pidempään heikolla tasolla. Miltä suomalainen yhteiskunta näyttää tästä perspektiivistä 2020-luvulla?

Tutkimukseen osallistuneiden ihmisten tulot ovat saattaneet riittää juuri ja juuri ennen inflaatiota, mutta ostovoiman heikentyminen on tehnyt tilanteesta entistä hankalamman. Hyvinvointivaltion toiminnan kannalta on erittäin huolestuttavaa, jos tietyillä aloilla on monia, jotka eivät tule toimeen palkalla. Tämä lisää tulojen eriarvoisuutta ja lisää ilmiön laajuutta pitkällä aikavälillä.

Maailmantalous, ja sen myötä Suomen vientiperustainen talous, on mitä ilmeisimmin siirtynyt toistuvien shokkien aikakauteen. Osalle ihmisistä näistä vaikeista jaksoista selviäminen on huomattavasti vaikeampaa jo ennestään heikomman toimeentulon takia. Onkin pohdittava sitä, kuinka yhteiskunnan resilienssiä shokeille voidaan kehittää, etenkin niin, että heikomman ansiotulon piirissä olevat ihmiset eivät automaattisesti ajaudu köyhyyteen.

Köyhyyteen päätyminen on merkittävä ongelma, koska se tuo mukanaan ongelmia, joiden seuraukset voivat olla hyvinkin kauaskantoisia. Köyhyys voi periytyä lapsille, joten kierre olisi hyvä pyrkiä katkaisemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja ennaltaehkäistä toimeentulovaikeuksien pahenemista. Etenkin työssäkäyvien tapauksessa toimeentulo-ongelmien ennaltaehkäisy näyttäytyy erityisen tärkeänä ja myös realistisena.

Huomionarvoista on se, että tämän aineiston perusteella sosiaaliturvan ei useimmiten nähty tai edes toivottu tuovan helpotusta toimeentulo-ongelmiin. Onko niin, että nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei tunnista näiden ihmisten tarvetta kovin hyvin, vai eikö sitä osata tai haluta hakea, vai eikö sen taso ole riittävä? Kokemukset tukien saamisesta ja hakemisesta olivat vaihtelevia ja sävyllään negatiivisia. Esimerkiksi lisätulot, kuten lomarahat, saattoivat aiheuttaa vaikeasti ennakoitavia heilahduksia tukiin. Tukijärjestelmän vaikeakäyttöisyys ja koettu mielivaltaisuus herättivät turhautumista. Tutkimusten mukaan tulonsiirrot vähentävät palkkaköyhyyttä kuitenkin merkittävässä määrin Suomessa (muun muassa Airio, 2008.). Voidaan siis olettaa, että joidenkin työssäkäyvien köyhien tapauksessa sosiaaliturvasta on apua ja toisten kohdalla taas ei, eli sosiaaliturva kykenee ehkäisemään palkkaköyhyyttä vain osittain.

4. Yhteenveto

Palkkaköyhyys voi olla pitkään jatkunutta tai se voi ilmestyä elämään yllättävien vastoinkäymisten tai elämäntilanteen muutosten kautta. Altistavia tekijöitä palkkaköyhyydellä ovat tämän tutkimuksen mukaan liian pieni palkka, yksinhuoltajuus, velkaantuminen, sairaudet ja työmarkkinaongelmat, kuten vastentahtoinen osa-aikatyö, työttömyysjaksot ja ikäsyrrintä. Myös erilaiset yllättävät menot saattoivat aiheuttaa toimeentulo-ongelmia.

Köyhyyden kokemukset vaihtelivat ja asenteissa oli eroja. Tulevaisuus herätti monissa huolta, koska nykytilannetta ei pidetty kestäväenä tai pelättiin toimeentulon heikkenemistä. Jo kauemmin jonkinasteista aineellista puutetta kokeneiden kertomuksista kävi ilmi, että tilanteeseen on mahdollista tottua tai pikemminkin turtua. Kun arjesta tippuu pikkuhiljaa pois sitä rikastuttavia asioita, aiheuttaa se aluksi mielipahaa, mutta tilanteen pitkittyessä kurjistunutta arkea voi alkaa sietämään.

Ajan kanssa kehittyy myös erilaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla pienen ansiotulon aiheuttamia ongelmia voi oppia ratkaisemaan. Nämä selviytymiskeinot, kuten läheisten apuun turvautuminen tai pimeät työt, eivät ole kuitenkaan paranna ihmisen omanarvon tunnetta. Pitkään jatkunut haastava elämäntilanne saattaa vaikuttaa alentavasti myös terveyteen sekä henkiseen jaksamiseen. On myös pidettävä mielessä, että tässä tutkimuksessa ei välttämättä tavoitettu kaikista heikoimmin pärjänneitä ihmisiä, eli tarinoita siitä, kun selviytymisessä ei onnistuta.

Inflaation haitallinen vaikutus näkyi hyvin selvästi lähes jokaisen vastauksissa. Elintarvikkeiden hinnan raju nousu on vaikeuttanut merkittävästi jo valmiiksi heikosti toimeentulevien työntekijöiden arkea. Lisäksi polttoaineen kallistuminen oli nostanut työssäkäynnin kustannuksia ja vähentänyt mahdollisuuksia ylläpitää sosiaalisia suhteita harvemmin asutuilla seuduilla. Sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä vaikeutti myös vapaa-ajan ja jaksamisen puute sekä pitkittynyt huono rahatilanne.

Toimeentulovaikeuksien seurauksena suurin osa tutkimukseen osallistuneista oli joutunut säästämään kutakuinkin kaikesta ja minimoimaan kulunsa. Huolellisesti toteutettu säästäminen, joka näkyi etenkin ruokakorissa ja esimerkiksi sähkön hinnan tarkassa seuraamisessa, oli enemmänkin poikkeus kuin sääntö haastateltujen kertomuksissa. Siitä huolimatta moni joutui turvautumaan säännöllisesti luottoon, koska yllättäviin menoihin oli vaikea reagoida taloudellisten puskureiden puuttuessa. Viitteitä siitä, että velkaantumista olisi syntynyt holtittoman käytöksen seurauksena ei ollut, vaan kyse oli enemmänkin onnettomista sattumista ja niihin reagoimisen vaikeudesta.

Sosiaaliturva ei näyttäytynyt tämän aineiston perusteella palkkaköyhyyttä estävänä tekijänä. Kokemukset olivat pääasiassa negatiivisia tai niitä ei ollut. Tukien ei koettu kuuluvan omaan elämäntilanteeseen, etenkin täyspäiväistä työtä tekevien kohdalla, ja mahdollisuudet saada niitä olivat rajalliset. Esimerkiksi osa-aikaisesti työllistetyt kertoivat sovitellun päivärahan aiheuttavan hankaluuksia, koska siinä tapahtuvia muutoksia oli vaikea ennakoida. Päiväraha oli kuitenkin osa-aikatyötä helpottava tekijä ja yksi toimeentuloa rakentavista pienistä rahavirroista.

Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaakin siltä, että nykyisen kaltainen sosiaaliturvajärjestelmä ei tunnista työssäkäyvien köyhien tilannetta kovin hyvin. Tulos saattaisi olla erilainen, jos haastateltavien valinnassa olisi keskitytty korkeiden asumiskustannusten kaupunkeihin, jossa esimerkiksi asumistuen saaminen on yleistä.

Toimeentulon parantamista ja työuraa voi ajatella tikapuumetaforan kautta, jossa kiivetään ylöspäin kohti parempaa toimeentuloa ja turvatumppaa tulevaisuutta. On totuttu ajattelemaan, että työ on parasta sosiaaliturvaa ja että työllistyminen on tärkeä ensiaskelma. Tilanne, jossa palkka ei riitä poistamaan köyhyyttä, haastaa tämän ajattelutavan.

Tämän tutkimuksen mukaan monien kohdalla työ ei ole johtanut riittävään toimeentuloon. Voidaan todeta, ettei tikapuita pitkin kiivetä sosiaaliturvan tasosta kovinkaan kauas ja puolat loppuvat äkkiä kesken, kun palkkataso ei suhteellisesti paranekaan. Tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa työtä kuitenkin yleensä arvostettiin ja haluttiin tehdä, koska se nähtiin elämänlaadun kannalta merkityksellisenä. Sosiaaliturvan varaan jättäytymistä ei pidetty hyvänä vaihtoehtona, vaikka pieni palkka ja raskas työ saattoivat kyseenalaistaa työssäkäynnin mielekkyyttä.

Onko palkkaköyhyys siis enemmänkin ansa kuin väliaikainen tilanne? Tutkimuksessa oli vain yksi esimerkki tapauksesta, jossa palkkaköyhyydestä oli päästy. Tässäkään tapauksessa ratkaiseva tekijä ei ollut ansiotulojen parantuminen työn kautta, vaan lainalyhennysten loppuminen. Lisätutkimuksen aihe olisikin se, kuinka palkkaköyhyydestä on mahdollista päästä parempaan tilanteeseen. Monien haastateltavien kertomusten perusteella työ saattaa olla erittäin vaativaa fyysisesti, henkisesti ja ajallisesti. Kertomuksissa nousi usein esiin ajatus työpaikan vaihtamisesta, jotta tilanne paranisi, mutta myös kuvauksia jaksamisen puutteesta. Voimavarojen vähentyminen toimeentulo-ongelmien aiheuttaman stressin ja työn kuormittavuuden takia vaikeuttaa muutoksen aikaansaamista, koska esimerkiksi kouluttautuminen ja uuden työn löytämien ovat haastavia prosesseja.

Ongelmien kärjistyessä työssäkäyvän köyhän mahdollisuudet oman tilanteensa itsenäiselle parantamiselle ovat todennäköisesti hyvin rajalliset.

Näitä mahdollisuuksia voivat rajoittaa entisestään esimerkiksi koulutuksen puute tai korkea ikä. Monet olivat jo kokeilleet ja pohtineet erilaisia tapoja parantaa tilannettaan, mutta hyviä vaihtoehtoja, kuten sopivia työpaikkoja, oli useimmiten vain vähän tarjolla. Ongelmia ei siis niinkään aiheuta motivaation tai yrityksen puute, vaan mahdollisuuksien rajallisuus. Tilanteeseensa ja vaihtoehtojen puutteeseen turhautunut Petteri tiivistää mielipiteensä:

"Ei tää nyt oikein, ei tää nyt niin kuin oikein kannusta monikaan asia enää tähän toimintaan. Jos elelisin yksin niin, niin ettei olisi vaimoa ja lapsia, niin todennäköisesti en enää asuisi edes Suomessa, asuisin todennäköisesti vaikka Norjassa." (Petteri, 45, varastotyöntekijä)

5. Lähdeluettelo

- Airio, I. (2008). Change of norm?: in-work poverty in a comparative perspective. Kela, Research Department.
- Crettaz, E. (2021). The impact of the Covid-19 pandemic on working poverty: Theoretical and conceptual reflections. *Sociologia Del Lavoro*, 161, 7–24.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen / Jari Eskola, Juha Suoranta. Vastapaino.
- Jakonen, M. (2019). Työssäkäyvän köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta, teoksessa: I. Hetemäki, H. Koskinen, T. Pulkkinen, & E. Väliverronen (Eds.) (2019), Kaikenlaista rohkeutta. Gaudeamus.
- Jansson, B., & Broström, L. (2021). Who is counted as in-work poor? Testing five different definitions when measuring in-work poverty in Sweden 1987–2017. *International Journal of Social Economics*, 48(3), 477–491.
- Kangas, O., & Ritakallio, V.-M. (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Kelan tutkimusosasto.
- Kuivalainen et al. (2005) Suomalainen köyhyyspolitiikka, teoksessa: Saari, J. (2005). Köyhyyspolitiikka: johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Liitto.
- Lohmann, H., Crettaz, E. (2018). Explaining cross-country differences in in-work poverty, teoksessa: Lohmann, H., Marx, I. (Eds), *Handbook on in-work poverty*. Cheltenham UK and Northampton MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Polizzi, A., Struffolino, E., & Van Winkle, Z. (2022). Family demographic processes and in-work poverty: A systematic review. *Advances in Life Course Research*, 52, 100462.
- Poulter, H., Eberhardt, J., Moore, H., & Windgassen, S. (2023). “Bottom of the Pile”: Health Behaviors within the Context of In-work Poverty in North East England. *Journal of Poverty*, 27(3), 197–216.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living*. University of California Press.

Internet-lähteet

- Eurostat, HICP - monthly data (annual rate of change)
- SAK:n selvitys palkkaköyhyydestä (2023),
<https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/professori-juho-saari-duunareista-joka-kymmenes-suuressa-vaarassa-ajautua-koyhyteen>
- SAK:n tiedote, Näätänen A. (2023) Pienituloisten ostovoiman lasku,
<https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/pienituloisten-ostovoiman-lasku>
- Tanner, N. (2019). Töissä mutta köyhä,
<https://www.pam.fi/studies/toissa-mutta-koyha/>
- THL, Erotilanteet ja huoltajuus, (2022),
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/erotilanteet-ja-huoltajuus>
- Tilastokeskus, Kansainvälinen hintavertailu 2020 (2021),
https://www.tilastokeskus.fi/til/kvhv/2020/kvhv_2020_2021-06-22_tie_001_fi.html

6. Liitteet

6.1 Menetelmä ja aineisto

Laadullisen lähestymistavan etu on se, että sillä päästään erityisen hyvin käsiksi ihmisten arkikokemuksiin ja elämäntarinoihin. Laadullinen tutkimus auttaa tuottamaan syvällistä ja monipuolista informaatiota, mutta tulosten yleistettävyyks voi olla haastavaa. Koska laadullista aineistoa tulkitaan eri tasoilla prosessin vaiheissa, tekevät tutkijan valinnat ja tulkinnat lopputuloksesta tietynlaisen. Aineisto ei ole olemassa neutraalina representaationa todellisuudesta, vaan kielelliset valinnat myös muokkaavat todellisuutta.²³

Litteroidut haastattelut on koodattu aineistolähtöisesti, eli aineistossa esiin tulevia ilmiöitä on lähestytty ilman selkeästi muotoiltuja teoreettisia ennakkoolettamuksia. Näin ollen, tekstianalyysi jäsentyy erilaisten aiheiden perusteella ja sitä mukaan, kun havaintoja niistä tulee vastaan ja ne koodataan. Koodausrunгон pohjalta tehtyä havaintoja on muodostettu analyysiksi uudelleen lukemalla ja jäsentämällä. Koodauksen tarkkuuden ja määrän suhteen ei ole mahdollista saavuttaa minkäänlaista täydellistä lopputulosta, vaan on tyydyttävä riittävän hyvään koodausrunkoon, joka mahdollistaa analyysin.²⁴

Koska haastattelurunko on laadittu aikaisemman tutkimuksen tuottaman informaation, omien olettamuksien ja teoreettisen ymmärryksen perusteella, on se t vain yksi monista mahdollisista lähestymistavoista aiheeseen. Samoin myös haastatteluaineiston tulkinta on aikaisempien käsitysten värittämää, vaikka koodaus onkin suoritettu aineistolähtöisesti. Prosessi on luonteeltaan subjektiivinen, mutta erilaisia havaintoja ja johtopäätöksiä perustellaan muun muassa tekstilainauksilla, jolloin lukija ei ole vain tutkijan tulkintojen varassa. Lopulta kyse on kuitenkin aina tutkijan luomasta todellisuuden representaatiosta, eli konstruktiosta, joka ei ole objektiivinen. Tämä ei kuitenkaan ole merkittävä ongelma, kunhan tilanne tiedostetaan ja otetaan huomioon analyysia muodostaessa, niin että omiin ennakkokäsityksiin suhtaudutaan myös kriittisesti.²⁵

Varsinainen aineisto koostuu yhteensä 12 kasvokkain toteutetusta haastattelusta, jotka on litteroitu. Haastattelujen pituus on noin 40 minuuttia per haastattelu. Haastattelut on tehty puolistrukturoitua haastattelurunkoa käyttäen, joka tarkoittaa, että haastatteluissa puhutaan suurin piirtein samoista asioista, mutta jokaisen ihmisen elämäntilanteet huomioiden.

²³ Eskola & Suoranta, 1998, 138–140.

²⁴ Eskola & Suoranta, 1998, 156–157.

²⁵ Eskola & Suoranta, 1998, 17, 156.

Haastattelukysymykset ovat luettavissa seuraavasta liitteestä, mutta niiden lisäksi kysyttiin tilannekohtaisia kysymyksiä ja tarkennuksia.

Tutkimukseen osallistuneet ovat eri puolilta Suomea, Etelä-, Pohjois-, Länsi- ja Itä-Suomesta ja erikokoisilta paikkakunnilta. Haastatteluista nostettujen lainauksien yhteydessä mainitut nimet ovat pseudonyymejä. Ikäjakaumasta puuttuvat alle 30-vuotiaat, mutta muilta ikäryhmiltä osallistujia on tasaisesti. Tutkimuksessa on sekä miehiä (4) että naisia (8) ja kaksi äidinkieltään muuta kuin suomea puhuvaa henkilöä. Tutkimukseen osallistuneet ovat seuraavien liittojen jäseniä: JHL (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto), PAM (Palvelualojen ammattiliitto), PAU (Posti- ja logistiikka-alan unioni) ja Teollisuusliitto. Toimialoiltaan tutkimukseen osallistuneet edustavat julkisia palvelualoja, yksityisiä palvelualoja, kuljetusalaa ja teollisuutta. Ammatteja on monia erilaisia ja ne on mainittu lainausten perässä.

6.2 Aineiston teemoja ja havaintoja ryhmittäin

6.3 Haastattelurunko

1. Erityinen motivaatio osallistua tutkimukseen
2. Mitä työtä teet, kuka on työnantajasi? Kuvaile tavallista työpäivääsi.
3. Vuorotyö: kyllä/ei, kuinka paljon pystyt vaikuttamaan vuoroihisi?
 - 3.1. Onko vastentahtoista vuorotyötä?
4. Minkälainen koulutustausta sinulla on?
5. Asutko yksin?

Asema työyhteisössä

1. Minkälainen työhistoria sinulla on ollut ja onko viime aikoina tapahtunut muutoksia?
2. Minkälaiseksi koet asemasi työyhteisössä?
 - 2.1. Minkälainen suhde sinulla on esihenkilöihisi? Kuunnellaanko sinun ideoitasi? Onko keskinäistä luottamusta/arvostusta?
 - 2.2. Miten kuvailisit välejäsi työkavereihin?
3. Onko rahan puute hankaloittanut työssä tarvittavien vaatteiden tai välineiden hankintaa?
 - 3.1. Meneekö työmatkoihin paljon rahaa, esimerkiksi polttoaineeseen?
 - 3.2. Minkälaisia muita taloudellisia haasteita työssä käyminen asettaa?

Toimeentulo-ongelmat

4. Kuvaile tämänhetkisiä toimeentuloosi liittyviä haasteita yleisellä tasolla tai esimerkkien kautta.
 - 4.1. Minkälaiset tulosi ja menosi ovat?
 - 4.2. Mitä vaikkapa 200 euron yllättävä meno tai tulo tarkoittaisi arjellesi?
5. Miten toimeentulosi on muuttunut (tai pysynyt ennallaan) esimerkiksi viimeisen parin vuoden aikana?
 - 5.1. Jos on huonontunut, mikä on pääsyy tai tärkeimmät syyt?
6. Miten viimeaikainen hintojen nousu on vaikuttanut arkeesi? (Esimerkkejä)
7. Miten olet sopeutunut toimeentulovaikeuksiin, mistä olet joutunut tinkimään?
8. (Jäikö vielä jotakin mieleen liittyen palkan riittävyyteen ja arkeen?)

Terveys, stressi ja jaksaminen

9. Miltä nykyinen työmäärä tuntuu jaksamista ajatellen?
 - 9.1. Ovatko harrastuksesi säilyneet samoina viime vuosina?
10. Miten olet jaksanut yleisesti ottaen?

- 10.1. Kuvaile miten tavallinen viikonloppupäiväsi kuluu?
11. Millä tavoin pieni palkka on vaikuttanut jaksamiseesi tai stressin määrään viime aikoina?
- 11.1. Saatto arkeesi sisältöä joillakin muilla tavoilla kuin työllä?

Sosiaaliset suhteet

12. Miten niukkuus/palkan pienuus on vaikuttanut perhe-elämään tai parisuhteeseen?
- 12.1. Koetko niukkuuden/toimeentulovaikeuksien aiheuttaneen yksinäisyyttä?
13. Minkälaisiksi koet tällä hetkellä omat (tai perheesi) mahdollisuudet harrastaa vapaa-ajalla?
14. Minkälaisiksi koet tällä hetkellä mahdollisuutesi ylläpitää sosiaalisia suhteita vapaa-ajalla?

Tuet, muutos ja haastattelun lopetus

15. Minkälaisia kokemuksia sinulla on tukien saamisesta tai hakemisesta? Jos sinulla olisi mahdollisuus saada tukia, mitä mieltä olisit niiden hakemisesta?
16. Mikä olisi jokin tilannettasi helpottava muutos tai parannus?
- 16.1. Oletko pohtinut töistä irtisanoutumista tai työpaikan vaihtamista?
17. Jäikö mieleesi jotakin mistä olisit vielä halunnut puhua tai kertoa?